

DĚLENÍ SLOV NA SLABIKY

Příloha Směrnic (aktualizace 2020)

Úvod

Někteří autoři výkladů k dělení slov vycházeli z toho, že se s dělením slov setkáváme pouze u víceslabičných slov na koncích řádků psaného textu, pokud je nutno je v tomto místě rozdělit. Tak jsou uváděny všechny výklady v pravidlech českého pravopisu i v mluvnicích. Také díla *Jak se dělí slova* Jiřího Hallera (SPN, Praha 1956) a *Dělení slov – slovotvorba v praxi* Aloise Bauera a kolektivu (Nakladatelství Olomouc, 1997) jsou psána z tohoto pohledu a jsou určena především pracovníkům polygrafického průmyslu, korektorům či novinářům. Je sice pravda, že Hallerovo dílo je značně jazykově překonáno, snaží se však dodržovat dělení slov na skutečné slabiky. Bauerova publikace zmiňuje rostoucí roli počítačů, které vlastně slova nerozdělují důsledně podle slabik jako výslovnostních jednotek, a radí, pokud je to možné, vyhnout se dělení slov. *Pravidla českého pravopisu* (Lingea 2008 a FIN PUBLISHING 1998) uvádějí v hesláři naznačené dělení slov nikoli podle slabik, ale s ohledem na typografické důvody (např. apo-strof, apre-tu-ra, ko-dein, ko-lie, ko-lo-nie, ope-ra, oti-at-rie nebo ori-a-trie, uře-zat atd.)

Bauerovo dílo, některá *Pravidla českého pravopisu*, *Internetová jazyková příručka*, *Akademická příručka českého jazyka* aj. bohužel neuvádějí exaktní dělení na slabiky jako výslovnostní jednotky, nýbrž zohledňují zejména typografické aspekty. Pokud slova nejsou zřetelně složeninami nebo nemají zřetelnou slabičnou předponu, koncovku či příponu, pak v nich lze skupiny souhlásek dělit různě (viz *Pravidla českého pravopisu*, Academia 2002, *Akademická příručka českého jazyka*, Academia 2014 – kapitoly *Dělení slov*).

Uváděné příklady tak, vyjma vyslovených chyb, lze považovat za **doporučené možnosti** s grafickým naznačeným dělením slov, což podle autorů nevylučuje jiné způsoby dělení. Také Bauer v závěrečném shrnutí ve své knize (kapitola 7, bod D, str. 26) uvádí: „Jestliže nemůžeme s jistotou určit hranici slabik tam, kde je větší skupina souhlásek, lze rozdělit slovo **různými způsoby, a přitom vždy správně** (bá-sně nebo bás-ně, by-strý nebo bys-trý, če-sky nebo čes-ky, hr-dlo nebo hrd-lo, lá-ska nebo lás-ka, se-stra nebo sest-ra nebo sest-ra, za-hrad-ni-ctví nebo za-hrad-nic-tví).“ Ale ve vzorovém výběru slov už tvary če-sky, hr-dlo, lá-ska a za-hrad-ni-ctví uvedeny nejsou. Publikace se tak dopouští nedůsledností u všech slov končících na -sti, -sta, -sky, -dlo a u dalších. Nehledě na to, že v kapitole 7, bod B, str. 26 je správně uvedeno, že slova se dělí pokud možno podle jejich stavby, tj. s ohledem na jejich předpony, slovní základy a přípony, ale hned tamtéž v bodě C je uveden sporný (spíše nesprávný) příklad rozdělení slova *půj-du*, přičemž správně je *pů-jdu* (slovní základ je *jít: jdu – pů-jdu*).

Obdobně nelze za „normu“ pro dělení slov na slabiky považovat *Dělení slov* uvedené v *Internetové jazykové příručce* na <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=135>, které je opět jen pomůckou pro dělení slov na koncích řádků psaného textu. Potvrzuje to vysvětlení v oddíle 1 Obecné principy dělení slov: „Nedělíme také dvouslabičná slova, jejichž první slabiku tvoří samohláska (oběd, Ivan, éter)“. Z formulace sice plyne, že počáteční samohláska tvoří samostatnou slabiku jako výslovnostní jednotku, ale autoři tohoto

dokumentu na webu ji nejen v dvouslabičných, ale i ve víceslabičných slovech (*ulice, omeleta*) jako slabiku neoddělují.

Je tedy zřejmé, že dělení slov má dvojí charakter:

- (1) **dělení slov na slabiky jako výslovnostní jednotky;**
- (2) **dělení slov pro typografické a jiné technické účely.**

Protože křížovky a hádanky pracují se slabikami výhradně jako s výslovnostními jednotkami, dělení slov pro jiné účely se jich netýká.

Za základ dělení slov na slabiky pro křížovkářské účely je tak stále nutné respektovat pouze *Pravidla českého pravopisu*. Nicméně čeština ustálila některé výjimky, u nichž se hranice slov posunula a u nichž je preferována výslovnostní podoba, např. *ro-zum, ur-čit*, ale lze je dělit i v podobě *roz-um, u-rčit*.

Pravidla dělení slov na slabiky

Dělí se jen slova víceslabičná, a to na hranici slabik. Slabika je **výslovnostní jednotka** obsahující jednu slabikotvornou hlásku nebo dvojhlásku a je utvořená podle zásad pro dělení slov, které jsou uvedeny v normativních jazykových příručkách (§ 30, odst. 1 *Směrnice*).

1. Slova české slovní zásoby

1.1 Slova s jednoznačnými hranicemi slabik

1.1.1 Tato hranice je zřetelná po slabice otevřené, tj. takové, která končí samohláskou, dvojhláskou, popřípadě slabičným *r, l* nebo *m*. Např. *prá-ce, kou-pit, Mo-ra-va, au-to-mo-bil, vl-ci, spl-nit, ku-dr-na-tý, vtr-hl, se-dm-náct, o-sm-de-sát*. Hranice slabik je také mezi dvěma samohláskami, které netvoří dvojhlásku: *ne-u-dě-lat, in-di-vi-du-ál-ní, mi-li-on, po-u-čit, za-u-dit* (ovšem jen *lou-ka, pau-za, leu-ke-mi-e*, neboť *ou, au, eu* jsou zde dvojhlásky).

1.1.2 Slova, která se zřetelně pociťují jako složená, se dělí především podle částí složeniny: *tma-vo-vla-sý, vel-ko-vý-ro-ba, ze-mě-kou-le, bo-je-schop-nost, sa-mo-uk, mí-ru-mi-lov-ný, o-ka-mžik*.

1.1.3 U slov, u nichž lze zřetelně rozeznat slabičnou předponu, se odděluje především tato předpona: *po-ctivě, do-mluvit, na-jde, na-zdar, nej-lépe, ne-jsem, ne-lze, ne-bez-pečí, pře-tlak, roz-hraní, sou-struh, pod-robit* (např. národ), *po-drobit* (např. ubrus), *nad-užívat, pro-udit* (např. maso) na rozdíl od *prou-dit* (o vodě). Jestliže už je stavba slova ze současného hlediska nezřetelná, není nutné podle *Pravidel českého pravopisu* dělit slovo na švu předpony a kořene, např. *zam-knout* i *za-mknout, nad-chnout* i *na-dchnout*.

1.1.4 Tam, kde je jasná hranice mezi základem slova a koncovkou nebo příponou začínající na souhlásku, je tato hranice v textu (tzv. *morfematický šev*) zpravidla také hranicí pro dělení. Např. *sta-rost-mi, hlub-ší, tisk-li, vrať-me, pad-nuv-še, kost-ka, dět-ství, sta-teč-ný, tvár-li-vý, ka-men-ný, měst-ský, zvlášť-ní*.

1.1.5 Předpony, které samy o sobě netvoří slabiku (např. *s-, z-, v-, vz-*) se neoddělují nikdy.

1.1.6 Nacházejí-li se vedle sebe dvě samohlásky, které jsou rozděleny morfematickým švem (a nejde přitom o příponu), dělí se slovo na švu (např. *re-ak-ce*, nikoli *rea-kce*).

1.1.7 U přejatých slov cizího původu platí stejné zásady, např. *a-bon-má*.

1.2. Slova s nejednoznačnými hranicemi slabik

1.2.1 Tam, kde na hranicích sousedních slabik jsou dvě nebo více souhlásek, nebývají hranice slabik ve výslovnosti zcela zřetelné. Tyto skupiny souhlásek lze dělit různě, a přitom vždy správně: *ciť-ron* i *ci-tron*; *dok-tor* i *do-ktor*; *myš-len-ka* i *my-šlen-ka*; *vlast-nos-ti* i *vlast-no-sti*; *všich-ni* i *vši-chni*; *pra-skat* i *pras-kat*; *štěd-ro-ta* i *ště-dro-ta*; *pá-dlo* i *pád-lo*; *mo-dro-sti*, *mod-ro-sti*, *mo-dros-ti* i *mod-ros-ti*; *o-strov*, *os-trov* i *ost-rov*, *cen-trum* i *cent-rum*, *če-šti-na* i *češ-ti-na* atd. I sama *Akademická příručka českého jazyka* (Academia 2014, str. 72) konstatuje, že se „*pokyny pro dělení v různých příručkách liší*“ a že „*jíný způsob dělení [než v této příručce] není nutně chybný*“.

1.2.2 Speciální případy popisují body 2.3 až 2.5. V dalších konkrétních případech je vhodné se opřít o pravidlo nebo příklady z normativních jazykových příruček.

1.2.3 ZRUŠENO

1.2.4 ZRUŠENO

Poznámka: Vzhledem k různým možným výkladům v odborných jazykových příručkách se OKK rozhodla body **1.2.3** a **1.2.4** zrušit.

1.2.5 Zdvojené souhlásky obklopené samohláskami se dělí (nejde-li o morfematický šev) buď mezi oběma souhláskami, nebo před oběma souhláskami (např. *rel-lye* i *re-llye*, *reg-gae* i *re-ggae*, *al-le-gret-to* i *a-lle-gre-tto*, ale nikoli nejednotně *a-lle-gret-to*). Pokud však po zdvojených souhláskách následuje další souhláska, dělí se až po zdvojených souhláskách (např. *Pyrr-hos*, *grizz-ly*, *Budd-ha*, *Priess-nitz*).

1.2.6 U přejatých slov cizího původu platí stejné zásady.

2. Nepřejatá cizojazyčná slova

2.1 U nepřejatých cizojazyčných výrazů a cizích vlastních jmen se podle § 30, odst. 2 *Směrnice* vychází z jejich grafické podoby (tzv. **grafická slabika**). Lze však použít i způsobu dělení na slabiky, který je obvyklý v příslušném jazyce nebo způsobu uvedeného v normativních jazykových příručkách, ovšem v jednom výrazu nelze kombinovat více přístupů.

2.2 Při dělení na grafické slabiky se vychází z psané podoby bez ohledu na cizí výslovnost a z výše uvedených pravidel pro dělení slov na slabiky. Např. *Sha-ke-spe-a-re*, *to-ta-ke* (anglicky „brát“), *Ny-í-re-gy-há-za*, *ti-me-pi-e-ce*.

2.3 Tam, kde je složení cizího slova jasné, může se dělit na morfematickém švu: *Ant-ark-tis*, *knok-aut*, *in-ter-reg-num*, *New-cast-le* i *New-cas-tle*, *Nyír-egy-há-za*.

2.4 Vždy je možný i způsob dělení, který je obvyklý v příslušném cizím jazyce: *Boc-cac-cio*, *South-end*, *Read-ing*, *Han-no-ver*, *time-piece* [vysl. *tajm-pís*], *Shake-speare*.

2.5 Nepřejatá cizojazyčná slova se mohou dělit podle týchž zásad jako slova česká, tj. přihlíží se pouze k jejich výslovnosti v češtině: *a-lle-gre-tto*, *Rou-sseau* (vysl. ru-só), *Boc-ca-ccio* (vysl. bo-ka-čo), *Sto-ba-ios* (vysl. sto-ba-jos).

3. Ustálené grafické znaky či zobrazení

3.1 Jako slabiky lze v křížovkách také užít interpunkčního znaménka, tiretu nebo jiného ustáleného nepísmenného znaku či zobrazení, nikoli však doplňku znaku (§ 30 odst. 2 a § 211 *Směrnice*). U slabikových křížovek se tak umožňuje autorům používat **tajenky včetně uvedených znaků**, které zde vystupují na místě slabiky, nikoli spolu se slabikou, např. *do/to/ho/!* (4 znaky), *ne/ní/-li/to/tak* (6 znaků včetně spojovníku po mezi druhou a třetí slabikou) vs. *Li/-šan* (čínská hora – 3 slabikové znaky včetně tiretu).

3.2 V omezené míře lze použít také čísla vyslovovaná jako jednoslabičná, pokud jsou součástí tajenek, např. *Sa-mos-2* (družice) křížující se např. s vepsaným výrazem *LE-2*, tj. *le-dva* (vepsáno rébusově) apod. Čísla čtená více slabikami nelze v těchto případech použít. V úvahu tak připadají pouze tajenky s čísly 2, 3, 5, 6 a 100 jako slabikami a ty lze pak křížovat buď s výrazy se stejnými čísly, nebo s výrazy vpisovanými rébusově (*BRA-3* = bra-tři, *O-5* = o-pět, *100-NAT* = sto-nat).

4. Zkratky a značky

Ve slabikových křížovkách nelze použít zkratk, značek (s výjimkou zkratkových a značkových slov), číslic (s výjimkou jednoslabičných) a spojení výrazů obsahující tyto uvedené prvky (§ 30 *Směrnice*). Striktní zákaz používání zkratk, značek a číslic je zde dán skutečností, že tyto výrazy organicky patří do jiné kategorie. Není tedy možno použít výrazu *KO-A* ve významu SPZ okresu Kolín (na rozdíl od *ko-a* ve významu moučky z kurkumy) nebo *stát-U-SA*. Naproti tomu lze použít *Če-dok*, *Kom-in-ter-na*, *Se-tu-za*, *Ko-ra-mo*, *Ra-ko-na* (jde o skloňovatelná zkratková slova, tzv. *akronymy*), předponu *au-to-(-)* zapsanou i s tiretem do tří políček, značky *E-li-da*, *A-ve-la* (jde o značky resp. obchodní názvy výrobků) apod.

5. Jednopísmenná slova

Ve slabikových křížovkách lze užít i výrazu s neslabičnou předložkou, zpravidla v tajence, a to tak, že se tato předložka vpisuje jako součást následující slabiky (§ 30 *Směrnice*), např. *s tou* v tajence vs. *stou-pat*, *s te-tou* vs. *stepi*, *v lé-tě* vs. *vlé-tat*, *k le-su* vs. *kle-sa-ti* apod.

Schváleno OKK dne 7.5.2020.